

УДК 911.3

Канський В.С., Канська В.В.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Псевдогеогліфи

Розглянуто проблему класифікації сучасних геогліфів. Визначено новий підклас – псевдогеогліфи. Зазначено, що остаточна класифікація геогліфів ще не сформована і продовжуючи дослідження у цьому напрямі, потрібно робити багато нових уточнень та правок. Загально прийнята класифікація геогліфів вузько їх характеризує, що зумовлює пошуки нових підходів до розширення та пояснення нових понять для розуміння того чи іншого об'єкту дослідження. Зокрема, залишається багато питань стосовно природних геогліфів або геогліфів невідомого походження. Чи варто їх називати геогліфами, якщо вони були сформовані випадково, в процесі певних природних процесів, і в них цілеспрямовано не закладалась певна інформативна функція, на відміну від антропогенних геогліфів. Псевдогеогліфи за виглядом схожі на створені об'єкти, однак їх природне походження є випадковим. Означення їх геогліфами, цілеспрямоване створення яких має інформативну функцію, не можна. Псевдогеогліфи можуть сформуватись у будь-якій сфері Землі та мати вигляд антропогенного об'єкта.

Ключові слова: Геогліф, псевдогеогліф, функція, інформативність, природний процес.

Kansky V.S., Kanska V.V. Pseudogeoglyphs. The problem of classification of modern geoglyphs is considered in the article. A new subclass has been identified – pseudogeoglyphs. The classification of geoglyphs has not yet been finalized. As you continue your research in this area, many new refinements and edits need to be made. The generally accepted classification of geoglyphs characterizes them very narrowly, so it is often necessary to look for new approaches to expanding and explaining new concepts to understand a particular object of study. In particular, many questions remain regarding natural geoglyphs or geoglyphs of unknown origin. Should they be called geoglyphs at all, because they were formed by chance, in the course of certain natural processes, and they purposefully did not lay down any informative function, unlike anthropogenic geoglyphs. For a better understanding and explanation of the concept of «pseudogeoglyph» the definition of what a geoglyph is. A geoglyph is a human-created (intentionally or purposefully), nature (pseudogeoglyph) or of unknown origin, a glyph, geometric or figured pattern or pattern, in any geosphere that performs an informative function. The function performed by geoglyphs is informative. However, it should be clarified that when creating an anthropogenic geoglyph, the informative function that is embedded in it may be primary, secondary, combined and indefinite. As with any class of anthropogenic landscape, in the course of its functioning, the geoglyph may undergo changes over time, which are manifested in the change of its geofunction – transformation into another form, transition to another geosphere or complete or partial extinction. Pseudogeoglyphs look similar to artificially created objects but in fact they were accidentally created by nature, so calling them geoglyphs that were purposefully created to convey some information is impossible. Pseudogeoglyphs can be formed in any sphere of the Earth and can look like an artificially created object.

Key words: Geoglyph, pseudogeoglyph, function, informative, natural process.

Наявність проблеми. З появою доступних інтернет-джерел і з розвитком сучасних технологій набувають широкого поширення та популярності дослідження поверхні нашої планети за допомогою ГІС. Якісні знімки супутників в таких прикладних програмах як *Google Earth*, *NASA World Wind*, *WW2D* використовують в своїх дослідженнях не лише науковці, а й часто привертають увагу допитливих школярів, студентів та ін. Під час таких досліджень користувачі часто звертають увагу на великорозмірні об'єкти на поверхні Землі. Вони можуть бути різної конфігурації та складені з різних матеріалів. І, звичайно, інформація про них швидко з'являється в інформаційному просторі Інтернету. Проте, багато джерел називають один і той же об'єкт по-різному, і це призводить до плутанини та ускладнень в пошуку інформації про них.

У цьому напрямі, потрібно шукати нові підходи до розширення та пояснення нових понять та розуміння того чи іншого об'єкту дослідження. Зокрема, залишається багато питань стосовно природних геогліфів або геогліфів невідомого походження. Чи варто їх називати взагалі геогліфами? Адже вони були сформовані випадково, в процесі певних природних процесів, і в них цілеспрямовано не закладалась певна інформативна функція, на відміну від антропогенних геогліфів. Спробуємо розглянути цю проблему та своє бачення її вирішення.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідження геогліфів, а точніше їх класифікація, розроблена давно та на сьогодні є досить обмеженою [1, 6]. Також можна виділити таких дослідників як В.А. Чудінов [4] та Артур Фарам (*Arthur Faram*) [5], які здійснюють цікаві спроби досліджень у цьому напрямі. Зокрема, А. Фарам активно розробляє напрям геогліфології, але теж обмежується лише окремими геогліфами, не розширюючи дослідження геогліфів в інших геосферах. Термін «*геогліф*» до сьогодні мав вузьке визначення, що не відповідало сучасним підходам у подібних дослідженнях не лише в галузі історії, але й біології та ландшафтознавства. Поняття «геогліф» набуло ширшого значення, і потребує більш точнішого пояснення.

Мета – дослідити і пояснити явище «псевдогеогліф» та занести його до сучасної класифікації геогліфів.

Результати дослідження. Для кращого розуміння та пояснення поняття «псевдогеогліф» наведемо йому визначення, яке постійно удосконалюється, щоб врешті-решт оптимізувати його тлумачення. *Геогліф* – це створений людиною (спеціально чи нецілеспрямовано), природою (псевдогеогліф) або ж невідомого походження гліф, геометричний або фігурний рисунок чи візерунок, в будь-якій геосфері, що виконує інформативну функцію.

Функція, яку виконують геогліфи – інформативна. Однак, варто уточнити, коли створюють антропогенний геогліф, то інформативна функція (ІФ), яка закладається в нього, може бути первинна, вторинна, комбінована і невизначена. Так як і будь-який клас антропогенного ландшафту, у процесі свого функціонування з часом геогліф може зазнавати змін, які проявляються у зміні його геофункції – трансформації в іншу форму, перехід в іншу геосферу або повному чи частковому зникненні.

Первинна ІФ закладається в геогліф цілеспрямовано. Зокрема, дендрогліфи чи літогеогліфи, які були створені ще за давніх часів, до нині виконують свою первинну інформативну функцію. Вторинна ІФ виникає нецілеспрямовано, адже геогліф створено з іншою метою, наприклад, фортеця у вигляді зірки. Комбінована ІФ має подвійну мету. Так, сонячна електростанція в Китаї у вигляді панди, окрім виробництва електроенергії, також інформує про захист навколишнього середовища. Невизначена ІФ, у більшості випадків, належить численним давнім геогліфам: геогліфи плато Наска в Перу чи Торгайські геогліфи в Казахстані тощо.

Геогліфи позначаємо спеціальними індексами відповідно до їх просторового розташування у геосферах Землі: у літосфері – літогеогліфи (індекс – *GL – Geoglyph Lithosphere*), гідросфері – гідрогліфи (*GH*), атмосфері – атмогеогліфи (*GA*), біосфері – біогеогліфи (*GB*), техносфері – техногеогліфи (*GT*). Кожен клас має підкласи: літогеогліфи поділяються на петрогеогліфи (грец. *πέτρα* – камінь), педогеогліфи (грец. *πέδον* – ґрунт) та ін., відповідно до гірської породи, з якої

вони складені; гідрогеогліфи мають підклас – гляціогеогліфи (лат. *glacies* – лід); атмогеогліфи поділяються на вапоргеогліфи (грец. *υῦρός* – пара), капногеогліфи (грец. *καπνός* – дим) і фосгеогліфи (грец. *φῶς* – світло); біогеогліфи на фіто- та зоогеогліфи, в яких виділяються ще мортгеогліфи (лат. *mortuus* – мертвий), які в свою чергу поділяються на зооморт- та фітомортгеогліфи. Техногеосфера – особлива геосфера геогліфів із технічних об'єктів. Також вносимо доповнення з таких нових класів геогліфів як *саундгеогліфи* та *смелгеогліфи*. Саундгеогліф (*GSd*) – це звуковий геогліф, смелгеогліф (*GSl*) – запахівий геогліф. Також є класифікації відповідно до походження, розміру, часу виникнення та часу функціонування, форми, рухливості, зміни функції геогліфів, тощо.

Псевдогеогліфи (*Gps*) за виглядом схожі на створені об'єкти, але по суті, вони були випадково створені природою, тому називати їх геогліфами, які були створені цілеспрямовано для донесення якоїсь інформації не можна. Псевдогеогліфи можуть сформуватись у будь якій сфері Землі та вигляд створеного об'єкта. Так, загально відомий Апеннінський півострів – псевдогеогліф, який за формою нагадує чобіток із шпорою. Псевдогеогліф Бедлендс Гардіан (відомий як «Голова Індіанця») – знаходиться недалеко від міста *Medicine Hat* на південному сході канадської провінції Альберта (рис. 1).

Рис. 1. Бедлендс Гардіан («Голова Індіанця»). Провінція Альберта, Канада

Із висоти псевдогеогліф схожий на голову індіанця в традиційному головному уборі, який дивиться на захід. Також складається враження, що «індіанець» носить навушники. Однак, те що приймають за навушники, насправді є дорогою, яка веде до нафтової вишки. Розмір «голови» в довжину і в ширину складає близько 255 м. Псевдогеогліф було виявлено Лінн Хікокс, яка досліджувала карти *Google Earth*, в листопаді 2006 році. «Голова» утворилася в результаті вивітрювання та ерозії м'якого, багатого на глину ґрунту.

На Землі зустрічається багато псевдогеогліфів у вигляді серця. Наприклад, острів Галешняк в Хорватії (рис. 1а), *Coeur de Voh* – мангрове болото в Новій Каледонії (рис. 1б), риф – Серце, який знаходиться у Великому Бар'єрному Рифі біля Австралії (рис. 1в), ліс у формі серця (провінція Кантабрія на півночі Іспанії) (рис. 1г), *Heart Rock* (Серце скеля) в місті *Crestline* (штат Каліфорнія в США) (рис. 1д), озеро Шимшал в Пакистані (рис. 1е.). Озер, створених природою у вигляді серця, у Світі виявлено у цей час більше 30.

Можна навести приклади псевдогеогліфів і в інших геосферах. Наприклад, псевдогеогліф з хмар – псевдоатмогеогліф (рис. 3а, б). Однак не варто їх плутати з антропогенними геогліфами – атмогеогліфами, які були створені цілеспрямовано (рис. 3в).

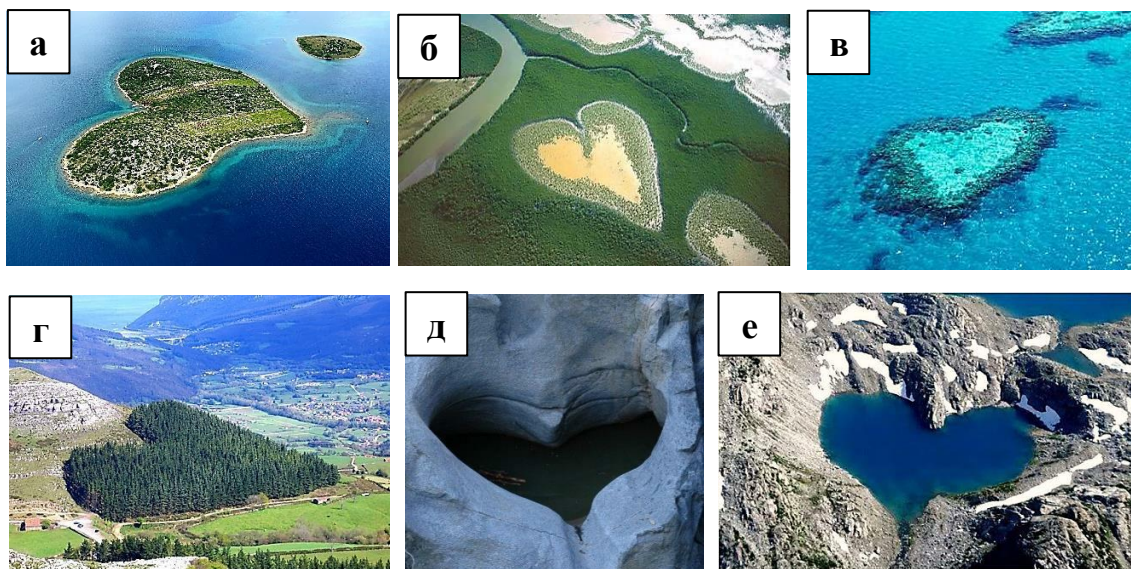

Рис. 2. Псевдогеогліфи у вигляді серця

Рис. 3. Псевдоатмогеогліфи (а, б) та атмогеогліф (в) в атмосфері

Також формуються цікаві псевдобіогеогліфи, які можуть приймати будь яку тимчасову форму. Зокрема, зграя шпаків (рис. 4а) або фламінго (рис. 4б), отара овець (рис. 4в) тощо. Але знову ж таки, не варто їх плутати з антропогенними біогеогліфами, такими, як галінагеогліфами, де людина спеціально насипала зерна птахам, щоб вони розташувались у формі серця (рис. 4г).

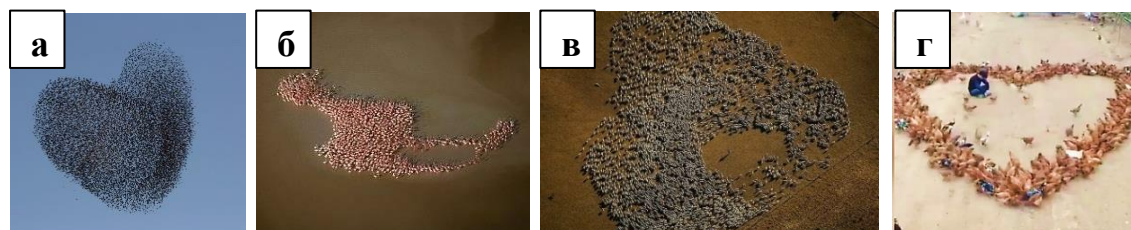

Рис. 4. Псевдобіогеогліфи

Також заслуговують уваги й інші псевдогеогліфи, які сформувались у різних геосферах нашої планети. Псевдолавагеогліф (*GpsL*) «Смайл» (30.07.2016 р.), Гавайський вулкан Кілауеа (рис. 5а), *Richat Structure* – геологічна структура з концентричних кіл в мавританській частині (регіон Адрар) пустелі Сахара, поблизу Уадана (фр. *Ouadane*) (рис. 5б). Велика синя діра, розташована біля рифу Лайтгаус-Риф, за 100 км від материка і міста Беліз (рис. 5в).

Рис. 5. Псефдогеогліфи

Висновки. Класифікація геогліфів поки що залишається відкритою та дискусійною. Нерозкритих питань більше, ніж відповідей [3]. На нашу думку, доцільно шукати відповіді, виходячи із основних концепцій сучасного ландшафтознавства [2]. Однак, вже зараз можна чітко виокремлювати підклас псевдогеогліфів (натуральних або природних геогліфів), як окрему таксаційну одиницю в сучасній класифікації геогліфів.

1. Брей У. Археологический словарь / У. Брей, Д. Трамп. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
 2. Денисик Г.І. Антропогенне ландшафтознавство: навчальний посібник. Частина І. Глобальне антропогенне ландшафтознавство / Г.І. Денисик. – Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2012. – 336 с.
 3. Канський В.С., Канська В.В. Геогліфи: суть поняття та основні принципи класифікації // В.С. Канський, В.В. Канська. / Українська географія: сучасні виклики. Том 1. Зб. наук. праць у 3-х т. – К.: Прінт-Сервіс, 2016. – 235 с.
 4. Режим доступу до ресурсу: <http://chudinov.ru/>.
 5. Режим доступу до ресурсу: <http://www.thefaramfoundation.com/>.
 6. K. Kris Hirst. Geoglyphs – Worldwide Ancient Art of the Landscape. Режим доступу: <https://www.thoughtco.com/geoglyphs-ancient-art-of-the-landscape-171094>.
1. Brei U. Arkheolohycheskyi slovar / U. Brei, D. Tramp. – M.: Prohress, 1990. – 368 s.
 2. Denysyk H.I. Antropohenne landshaftoznavstvo: navchalnyi posibnyk. Chastyna I. Hlobalne antropohenne landshaftoznavstvo / H.I. Denysyk. – Vinnytsia: PP «TD «Edelveis i K», 2012. – 336 s.
 3. Kanskyi V.S., Kanska V.V. Heohlify: sut poniattia ta osnovni pryntsypy klasyfikatsii // V.S. Kanskyi, V.V. Kanska. / Ukrainska heohrafiia: suchasni vyklyky. Tom 1. Zb. nauk. prats u 3-kh t. – K.: Print-Servis, 2016. – 235 s.
 4. Rezhym dostupu do resursu: <http://chudinov.ru/>.
 5. Rezhym dostupu do resursu: <http://www.thefaramfoundation.com>.
 6. K. Kris Hirst. Geoglyphs – Worldwide Ancient Art of the Landscape. Режим доступу: <https://www.thoughtco.com/geoglyphs-ancient-art-of-the-landscape-171094>.

Подано до редакції 02.10.2019

Рецензент – доктор географічних наук В.М. Воловик